

Siquid scibus apud deos immortales sanctissimi iudices uobiscū aliquando uoluissimus: iam dudum & potiremur. R. P. nostra florentissima & ciues nostros haberemus tum studiosos rerum gerendarum: tum patriæ simul ac uirtutis amantissimos: Idq; temporis eximia letitia frueremur: cum rationes omnes dicendi nostras in laudem summorum atq; oprimorum ciuium consumendas esse uideremus. Nihil enim statuimus animo dignius nec auctoritate maiorum nec opinione populari quam in eo genere uersari forentes exercitationis: quæ canere laudes ægregias summorum hominum posset: atq; animos in faciem nostre ciuitatis ad imitandum: uerum ea dicendi uolupta olim sapientissimo uiro. M. Catonis plane contigerit necnon & Calbæ. Scipioni Cracchis: porcinæ: Crasso atq; Antonio summis atq; ornatissimis oratoribus: quorum tempora singulari præstantia uirtutis ac studio pene incredibili pulcherrimarum artium floruerunt: nobiscum uero sententiâ nostra bene ageretur: si modo tantum ab essem⁹ ab illa modestia temporum atq; hominum nec incidissemus in atrocissimos rei pu. fluctus ac miserandam temporum calamitatem. M. siquidem. Catoni aut. Scipioni coætaneo suo monumentis immortalibus hulus urbis & sine dubio clarissimis luminibus temporum suorum: De legibus dicendum erat: de institutis maiorum: de conditionem: sublata est omnis gratia dicendi: atq; interceptus locus omnis: aut iucundissimi sermonis aut conciliandæ beniuolentiæ popularis: Nam si quando uox nostra siue a foro siue a curia desideratur: dicendum est perpetuo nobis aut de teterrimis huius patriæ calamitatibus: aut de nefariis oppressiõibus ciuium: aut de perditæ iuuentutis nunc impudicitia flagitiosa: nunc ignauia singulari. Quare pestium quanta in dies redundatio est uos estis testimonio iudices. Quorum aures ca. uerunt assiduitate pene quotidiana: copia q; incredibili ciuiliū controuersiarum. Diximus equidem paucis ante diebus: ut probe meminisse potestis. de. L. Glabritõis immanitate atq; audacia furiosissimi hominis & sine dubio crudelissimi Cuius in senatu sica pridie deprehensa est cum qua. M. Papirium lucem omnis patrie dignitatis extinguere uoluerat. Nunc uero dicendum est de. L. Catilinæ sceleratissima mente atque inuisitata nequitia: quam nuper in omnium ciuium perniciem stragemq; redundaturam dii immortales in auctorem sceleris tū benignitate sua: tum cõsulari uigilia reuocauerunt. Quæso igitur iudices diligenter attendite rem que cognoscitæ barbaram crudelitatem. Periculo uero & calamitate rei publicæ pernitiosissimã. Lucius si quidem Catilina non ignobili genere præditus neq; infima uirtute si dotes egregias tum fortunæ tum corporis ad dignitatem urbis non ad perniciem conferre statuisset: rem publ. nuper ex atrocissimis bellorum ciuiliū uulneribus paulisper respicientem nouis insidiis opprimere conatus est: quid ex horruistis iudices non modo opprimere conatus est: sed crudelissime uexare non uexare tantum: sed inaudito quodam genere feritatis extinguere. Manum ad id cõpararat diuersam quidem genere sed magnitudine sceleris uitæq; similitudine pene eadem: quam manum exacerbaram continuo penuria rei familiaris: & ob id desiderio prædæ mirabiliter flagrantem illecebræ sibi facillime conciliauerunt: Consilia nefari factoris in amplissimi ciuis. M. Lecædomo decoquebantur. Ad eam greges confluebant perditorum adolescentium: quorum hic familiaritatem eximiam consecutus fuerat: conciliatam partim assuetudine stupri: partim gerere quodam nephariæ largitionis. Adhibiti sunt & cuncti barbarorum hominum nobilitati non solum magnitudine summa æris alieni uerum etiam consuetudine ac studio turpissimarum rerum. Necalæ muliebres ab eo cœtu religioso ac nocturno prorsus abfuisse iudicatae sunt: nulla deniq; portenta urbis nullæ finitimarum regionum pestes repertæ sunt. quæ non denotate solertissime per hunc per magnitudinem inopiæ facillime concitate retente deuolauerunt in aream ipsam nephariæ coniurationis: Ratio consiliorum fuit ut saturnalibus proxime futuris uniuersi cum armis ad ipsius lecædomum præsto forent: ibiq; dato signo collaberentur omnes partim ad diripiendam inflammandamque urbem partim ad trucidandum senatum: partim ad eos conficiendos qui presidium urbi ferre uoluissent: Catilina interim omnes & ducem & imperatorem appellarent. Audistis iudices satis euidenter. ut arbitror consilium sceleratissimi hominis catilinæ rei que indignissimæ miserabilem ac detestabilem crudelitatem. Nuncia audienda causa est agnoscente que faces quibus ille flagrauit ad cupiditatem huiusmodi scelerati facinoris obeundam. Quas si plane comprobatis uobis ut arbitror planeque illustratas euidentibus signis attulero: nihil erit impedimẽto qui hostem rei publicæ crudelissimum atque infestissimum: sumis supplicii summisque cruciatibus multandum ac maectandum esse iubeatis. Tria iudices: sententiâ mea. scelerata: crudelia. flagitiosa: in audita: quæ mentem Catilinæ semper immoderatam. semper rebus nouis studentem: ad exitum patriæ cõmuerunt dicẽda sunt. Primum ratio quedam tristis simultatis: qua ductus ē uniuersum senatum. ex memoria repulse consularis capitaliter fuisse semper insectatum. Secundo rabies quedam temerariæ ambitionis siciens immodicæ gloriæ prorsusque inflammata perpetua quadam & singulari cupiditate dominandi. Postremo cætus infames turpissimorum hoĩnũ non modo fatigati diuturno malo domestica necessitatis uerũ et ibuti flagitiis ac consuetudine scelerũ sempiterna comite: & genetrice pessimarum cupiditatum quod genus hoĩnũ. Catilinã suũ etiam dormientem somno facillime excitare uoluisse: iis ostẽtis breuiter saneque confutatis quæ pro defensione flagitiõrũ suorũ nostri aduersarii dicẽdã eẽ putauerunt finem adesse uobis intelligeris: Bello mitridatico iudices longissimo quidẽ omnium & sine dubio post punicum periculotissimo: cū diutius in senatu de eligendo imperatore dubitatum fuisset planeq;

oēs ambigerent : quisnam sagacissimo regi sagacissimus noster iperator opponeretur : catilinā inter oēs
competitores incredibili quadam ambitionis magnitudine deflagrantem : omnes senatoriæ sententiæ rete-
terunt . Eo telo percussus adeo catilina fuit ut postea nullam omiserit neque perturbande curiæ neque in se-
crandi senatus occasionem . Videbant namq; cupiditatem suam illo superstitite nunquam in eum locum pro-
uenturam fore de quo illam pridem uniuersæ omnium uoces eiciendam eē putauissent : uoluebat item anti-
mo summas uitæ necessitates : quibus exuere se posse arbitrabatur : si qua ratione præclaris magistratibus as-
pirasset . Nunc illas uero magis ac magis instaturatas quotidie intelligebat : quandoquidem inspiceret o-
mnes uitæ sue rationes ea sententia iugularas prorsus extitisse . Ac quicquid increpuisset ulterius metuendam
esse consularem uigiliam : metuendum esse iudicium senatoriæ autoritatis : hanc uero spē ita exanguem ita
consternata consuetudo erexit ulte prauissime ad omne facinus neque ocli sui patiens neq; alieni : Quæ uis
eius uita fuerit : & si præclaræ conscientia publica teneatur huic tamen illustrandæ seu patefaciendæ testes
indubitati uideri possunt hi qui sacrarium illud libidinum colere atq; obseruare consuerunt . Quæ negæ
dii immortales quæ portenta scelerum : qui libidinum gurgites : quæ sententiæ flagitiosorum . Verum his
rumor sparsus est de moribus Catilinæ : eaq; gentium opinio peruagata quatenus existimem uoces ipsas pu-
plicas non hominum esse sed oraculi potius nuncupandas . Famam uero popularem a maioribus nostris
sæpenumero accepimus : neq; timere unquam nascituram esse : neq; temere occasuram dedecus illud egre-
gium corporis non ad dignitatem nominis ac gloriæ secuti par erat homini nobilissima familia nato : sed
uti latro perdidissimus ad omne genus flagitii conferendum fuisse semper arbitratus est . Vires ad stuporem
hominum præclare atq; inusitate perpetua uoluptatum intemperantia sunt labefactæ : sicut pueritiæ uenustif-
simæ ad inuentium iucunditatem : cui non libidini potuit flagitiosæ iuuentutis : aut quam turpitudinis no-
tam non subeundam ultro atq; accersendam esse cogitauit . Lux illa uero præclaræ atq; excellentis ingenii quæ
omnes diuinam semper & singularem atque inusitaram penitus esse arbitrabatur : non ne inter foedissimas
uoluptatum sordes restincta est : omitto pelitis huius in purissimas uoces molliciem senicam : obtutus impu-
dicos blanditias muliebres & omnem deniq; copia non mediocrium nitiorum sub illa frōtis erudita simul :
atque insigni pulchritudine deliti scēri . Præterea mentem illius plusquam gladiatoriam : sitim incredibile
eruoris humani : mirum inconstantia : genus uultum nunc dimisum nunc alacrem : nunc anhelantem sce-
lus : nunc gratia meretricia florentem : summum pecuniam desiderium summam : simul prodigalitatē : cō-
temptum incredibilem omnium bonorum . Itemque eximiam cum summis atque ornatissimis ciuibus fa-
miliaritatem : nihil enim fuit isto monstruo ueris pellis : aut mutabilis hominum memoria : ita ut res di-
uersissimæ sæpenumero uideantur in eodem ingenio tamquam in sentina quadam terrissima simul redun-
data : Quis igitur dubitandum esse putauerit hominem præditum huiusce institutione uitæ remotissimū
ab omni genere humanitatis : per facile se se teterrimo cuiq; atq; immanissimo facinori fuisse accomodatū
? fontem aperuimus iudices omnium Catilinæ morum atque omnis consuetudinis : unde illi de manu
isse uis icta præclara consiliorum facillime intelligenda est nunc uidendum est spē atrocissimi sceleris : unde
illi subministratam fuisse iudicemus . Cum hic itaque secum repeteret memoria miserandam ignominiam
comitiorum turpesque angustias afflicte rei familiaris simulque inuenerit uel sibi uiuendum ac moriendū
fore cum turpitudine summa uel senatum nullum esse oportere : de ratione dolendi illius primum cogita-
re cœpit . Nam illo deleto sine dubio intelligere uiam latissimam libidinibus sui continuo potere : uertit itaq;
oculos ad innumerabilem copiam iuuentutis : qua dies ac noctes stipabatur in exercenda consuetudine sua
rum cupiditatum computauit manum ipsa hominum tanquam hastam ualidissimam furoris sui facillime si-
bi accommodari posse quam contorqueret in omnium nostrum tuinam atque interemptionem ut quam co-
gnouerat educatā uitæ prauissime institutis : imbutam sæpe numero sanguine miserorum ciuium : ardentē
incredibili desiderio prædæ . sibi uero mira familiaritate conciliatam . Genus est hoīnū uehementer exerci-
tatum : ferro atq; inopia duabus rebus ad oē facinus paratissimum . Quod genus ego ciuitati nostræ maxie
debilitate ciuilibus : atq; afflicte magnitudine calamitatum magnopere pertimescendum eē iudico . Nihil . n .
illis præter spē atq; animam fortuna reseruauit alteram ad differendam uitæ necessitatem alteram ad liuorē
suum magnifice accommodatam . Nihil illis contēptibilis : quos si quidem rudicamenta uitæ traducta in
hac tenuissima re deposita nunc in gladiatoris muneribus . nunc alta facinoris atrocitate partim ad oē scelus :
partim ad oēm pacienciam erudierunt . Verum hæ pestes : sententia mea quo fuerint abiectiores : eo magis
extimescēdas esse reror : tanq; ppetuo seditionum ciuiliū ac rerum nouandarum audissimas : siue quæ uolu-
ptatem capiat ex mœrore sociæ calamitatis : siue quia ciuitatum uersatā : mutabilitatem rerum suarum por-
tendi quodammodo arbitratur hi sūt quidem quos in foro quotidie : in oculis ciuium calamistratos : ac ue-
stibus collucētes passim obuolitare cernimus : fortunas omnium popularium atque ocium ciuitatis lami-
nibus consignantes qui non modo arrecti permanent ad opportunitatem cuiuspiam præsentis com-
modi : uerum etiam gestiunt ad opinionem sperate utilitatis . Si feras qui omnis generis quo magis at-
tenuate fuerint penuria edendū eo magis præcipites atque effrenatas rucere in pernitiem uidemus : Quid
hanc desperatorum collumē ieiunam ac sitientem facultatum nostrarum quo impetu quæue strage ruituram
esse creditis : aut de bachaturam si se carceribus emisserint cum ille rōe careat atque intelligentia hi ue-
ro non absint penitus ab ipsa facultate intelligendi . Crauissimi quidem sunt morsus irritatæ necessitatis
Dii immortales quæ clades ab illa feritate hominum : quæ genera flagitiosorum emanauissent : si noctur-
nus iste imperator : quasi quasdam rabidissimas belluas in urbis penates immittere potuisset . Horret ani-
mus

mus iudices. ea cogitatione cōplecti quæ miser peretulissemus: si sopor oculos consulares detenuisset. Re
stinguenda est itaq; flamma nobis sceleratam & atrox dum aduc uelata cineribus ac sopita: facultas restin-
guendi leuissime data est: ne cum omnia comprehenderit: quod dii penitus auertant: nos frustra postmodū
furibundam atque exultantem restinguere cupiamus. Neque rectore nauis audendum prorsus existimo in
ipso mœrore calamitosæ tempestatis quam illi fugere facillime licuisset consurgentam primo sibiq; ac reb;
suis naufragium minitantem: Neque item gubernatorem urbis in ipso excidio & calamitate ciuitatis: quā
rependentem prius ipse consilio suo: suaque prudentia sustinere quodā modo ac propulsare potuisset. Sere
sunt hominem lamentationes: prorsusq; uituperandæ: quas occupatas in his lugendis cernimus: quæ uitio
suo desidiaq; contigerunt. Calicratidi Lacedæmoniorum duci cum ornatissimam cui præerat classem: fun-
ditus amisisset propter immoderatam gloriæ cupiditatem: nihil ad eam restituendam nouissima consilii
ratio suffragata est. Quam seruare poterat si modo in statio continuisset: Terentio Varroni sempiternum
dedecus: atque immortale monumentum erunt flagitiosæ turpitudinis deletæ ad cānas temeritate sua pul-
cherrimæ Romanorum legiones: que seruatæ periculosissimo tempore rei publicæ sine dubio fuissent: &
robur eximium miserrimæ urbis: & perpetuum decus consularis prudentiæ disciplinæq; militariis. Recte
itaq; maiores nostri summis laudibus efferendū est qui Spu. Melium Crachos: qui Manlium Capitolinū:
qui drusum qui Staturissimos fortissimos homines: & rei publicæ numero non mediocriter optula-
tos: quod deuenissent affectate tyrānidis suspicionem morte multandos esse putauerunt: nec Spu. Melio
fauor amplissimus ciuitatis. Nec Crachis aut sui Scipionis clarissimi uiri memoria: nec Manlio celeberr-
ma gloria capitolii liberati: nec Druso sanctissimi sui penates. nec saturnio ius sacrosanctæ dignitatis au-
xiliata est: Quid ita quia necem paucorum aut unius hominis calamitati publicæ maiores nostri semper
ante ponendam esse putauerunt: quod genus crudelitatis eximium: non sunt arbitrati ceteros eos imperime-
re summisq; affligere suppliciis: quorū in republ. per sæpe classima beneficiorū genera extitissent: mini-
me: quid ita: quia nullum satis dignū supplicii genus in eos consumi posse opinabantur: qui patriæ suæ
libertatem opprimere statuissent: ne illos, ciues esse iudicauerunt: quos abieciisse rationem patriæ caritatis in-
tuerentur. At contra eos qui tales interremissent: non modo dici atque appellati ciues ut essent statuebant
sed afficiēdos fore immortalibus donis: ac sempiternæ hominum memoriæ consecrandos. Quid enī po-
test indignius dici quā uitā a patria susceptā ad illius pernitiē calamitatēq; conferre quid fingi sceleratius
quā eorū poenas ac crudelissimā seruitutē excogitare. quos hisdē mœnibus ac rebus constitutos eadē leges
atque eadē uiuendi ratio continuisset: quid denique potest intolerabilius existimari quā inferre de lubris
deorū immortalū ac facultatibus nostris illic sceleratas faces: acerbissimas expilationes: hæc qui curauerūt
iudices: aut qui tentauerunt unquā ego alienos ab hostibus aut dissimiles feritati bestiarū existābo: uidi-
mus de spe perficiēdi nephariis facinoris: uidendum est de loco: quam latebram commodissimam & tutissi-
mam egregius artifex delegit cum contegendæ conspirationi suæ: tum armis omnibus artificis cōprehendē-
dis: ne forsā temere domum nobilissimi ciuis atque oppulētissimi. M. Læcæ delectam esse iudicetis. Primū
homo delectus est huiusmodi nephariis cupiditatibus affinis: quo particeps semper usus fuerat: consiliorū
suorū adiutor: teterrimarum libidinum socio maximorum periculatorum: cui spectato frequenter in difficil-
limis rebus summam huiusmodi atrocissimi mali tanto comitti posse facillime sibi pollicebatur: Præterea
domum deligendam esse iudicabat solitudine locorū desertā: & ab omni frequentia populari remotissimam
quæ scilicet uoces coniurationis tutissime continere posset. Contulit igitur se in ipsam Marci Læcæ do-
mum remotam ab omni celebritatē constipatam multitudine arbutularū: & ab omni suspicionem prodendū
facinoris non mediocriter abhorrentē. quos uero tetenderit ibi coniurationis laqueos aut quas catenas sce-
lerum constauerit nobis ac facultatibus nostris: Saturnalium dies patefactura fuerat: nisi primum benigni-
tate deorum immortalium: deinde uigilantia consulari nephariæ sicæ de manibus latronum excedissent nul-
las amplius tendiculas pertimescam: ab execrabili monstro: nullas insidias ab hoste teterrimo: tenet: fera nec
si uiri estis: declinata est telum ipsum sacrosanctæ uestræ auctoritatis: Neue catina nesciens uigilantissimos
consules habere rē publ. Te quocunque ueneris quocunque abieris diligentia nostra circumspectum te-
neris: quid externa nocte coniunculis tuis agitatum sit: licet mecum recognoscas: cum ad M. Læcam uenisses
unum ex fidelissimis commilitonibus tuis ad multam noctem teque in interiorem una cū illo cubiculi par-
tem recepisses tanquam in sacrum memorabile cupiditatum uestrarum repēte delæca sciscitari cœpisti nō
quis ex coniurationis aduenisset: cum subito lentulus ac cæthegus teterrima capita maleficiorum omnium furi-
bundi atque alacres irrumperunt: moxque ingressi uociferare cœperunt quid agis catilina cur uoluptates no-
stras diuisus remoratis: præsto sunt saturnalia nobis ociois atque oscitantibus: quem unum die sæpenu-
mero nuncupare solitus es euerforem superbissimi ordinis fugatorem erumnarum nostrarum: lucem ac pri-
cipem uniuersæ nostræ dignitatis. Num ingerendis negotiis ignoras sequendas eē temporum opportuni-
tates: & in occasione rerum desidiā ac tarditatem omnem diligentissime fugiendam. mutabilissimæ sunt
deorum uoluntates & fortunam cum abire permiseris. frustra postmodum descendētem ac fugientem sis i-
ploraturus. Talia conquerentem tu paucis pro re subsecutus: Aquilam argenam proferri continuo iussisti
præclaram auspiciem ac gubernatricem furoris tui futuram. Testor noctem ipsam impiarum molitionum
tuarum conscientia ac testem: nihil ex his me fugisse quæ clama destini uestri conatus agitauerunt: per pauca

fatls attigisse fuerit ne solitudine in ipsa latibulorum tuorum cum hora uulgi plane deuitauisses: se felisse te crederes diligentiam pariter atque industriam consularem. Linquo telorum innumerabilem copiam quam in hisdem furialibus antris constipandam atque occultando fore curauisti. Mitto litteras manu tua scriptas diuersis mancipiis reddendas: quae furori tuo succurrere atque opitulari uellent. Transeo rem illam simillimam prodigio: cum mane isto iam coacte senatu reddundatibusque subselliis: ferius in senatum preter consuetudinem uenisses: quod nulli non oculi te senatorum statim consigna sunt ingrediente demisso uultu. pallore terribili: luminibus errantibus ac facie praeferente nescio quid inuisitate crudelitatis: praeterea saturnalibus proxime futuris rem adorti placuit quo die ciuitas omni feriata publico edicto conferre sese in montem auentinum: ac rusticari quodammodo solita est: cum tu manum furoris tui diligenter armatam atque instructam primum ad caedem senatus ac consulum deinde ad occupandam capitolii arcem fueras immisurus: atque his perfectis daturus operam cum direptioni publicae tum inflammandis aedibus atque his trucidandis qui rem publicam defendere uoluissent. Videtis iudices lucem clarissimam rationum: quam ego profecto censeo nullis in uolucris tenebrarum suarum obruitos esse: Nec M. Lecam praeclearam sedem atque officinam terribilissimae coniurationis: nec ipsum detestabile caput atque obscenum artificem Catilinam. Cunctae haec omnia constant. animaduertendum est pariter uno maleficii genere Catilinam non modo deos ac patriam: uerum etiam mores. Leges consuetudinem urbis atque instituta maiorum uiolasse. Primum duodecim tabulis cautum esse cognoscimus ne quis in urbe coetus nocturnos agitarit: deinde lege gabinia promulgatum esse qui conciones ullas clandestinas in urbe constauisset: more maiorum capitali supplicio mulcetur. De te itaque Catilina sciscitator: tum coetus istos comilitonum tuorum contra praecipua duodecim tabularum: contra leges nostras. contra senatus ac plebis auctoritatem noctu cogendos esse putauisti: deinde quero si quando in lucem sepulchrares istae coniunculae tuae prodissent: quid responsurus fuisses senatui? quid consulibus? aut quid uiris optimis: atque amantissimis patriae? Quid leges igitur nostras uiolas Catilina? quid senatus auctoritati contradicis? Aequum est instituta maiorum atque edita grauissimi sanctissimi que ordinis quia prestringere uesania tua non es ueritus. ea restituas ac sarcias supplicii tui memorabili animaduersione. Manlius Torquatus filium suum summa & singulari uirtute adolecentem: quod is in hostem contra mandatum patrium dimicasset uictorem percuti securi iussit. Nos te tendentem contra mandata senatus contra uisum reipublicae maiestatem Catilinam perferemus: Maiores olim nostri sapientissimi homines & sine dubio grauissimi num leges & gratia per lagatos suos accersendas esse potauerunt: quibus hanc imperii magnitudinem perpetuo stabilirent: ut tu homo recens seueritate illarum cum barbatulis tuis abutereris? Non ita uisum Carthagenensibus accepimus in Hannone suo morti condemnando fortissimo ac triumphaliter uero: quod is edicto senatus eminus obtemperauisse putaretur. Non ira placuit Atheniensibus urbi sine dubio doctissimae atque eruditissimae cum e Sicilia belloque grauissimo reuocandum esse Alcibiadem stutuerunt summum & singularem imperatorem: quem iuberent expiare supplicio suo leges uiolatae religionis. Non ita denique maioribus nostris iudicatum est cohortibus exoletorum tuorum sententia mea longe ante ponendis cum L. Sulpicium consul: ri familia summoque ingenio uirum propter exiguam notam libidinosa suspicionis censes remouendum e senatu: multosque dies in uinculis habendum esse putauerunt. Vos uero iudices Catilinam non modo leges nostras atque auctoritatem senatus crudeliter labefactant: uerum etiam uniuersos ciues ad pernitentem ferro flammaque deuocantem impune perferetis: Iacet homo prostratus euentu maximarum molitionum ut qui conatus suos conscientiam uestra patefactos atque illustratos cernat: neque contentos fuisse seu superstitione cruenti sacramenti: seu tenebris nocturnis seu solitudine locorum per maxima & singulari. contundite igitur: contundite iudices: genus istud inauditi furoris: Comprimite hominem gestientem effrenata temeritate: flagrantem inuisitatis cupiditatibus furentem incredibili superbia: pe nouidarum rerum mirabiliter inflammatum. Quin etiam rem ipsam publicam non modo euentu crudelissimae calamitatis. uerum etiam metu ac suspitione liberate. Diximus equidem sufficienter de senatoria simulate Lucti Catilinae capite ac fonte scelerate coniurationis: resque omnes complexi sumus: quas aluisse furorem illam ac primum excitauisse iudicauimus: Nunc uidendum est de ratione ambitionis terribilissima atque exitiabili. qua deflagrauisset perpetuo Catilinam superiori diuisione demonstrauimus Cupiditates equidem plurimas in illo monstro calamitosas ac nepharias omnes: per saepe iudices animaduerti: libidinem uiam pernitiosissimam in primis conspiceret uisus sum: temerariae cuiusdam atque inconsideratae ambitionis qua duce properasse nec illo studio nunquam consciendarum operum nec ullo desiderio dignitatum abstinuisse reputatus est. Putabat enim se frustra nobilissimo genere natum: frustra uirtutes eximias corporis: atque animi consecutum fuisse: nisi omnia diuina atque humana truculentissimo genere cupiditatis inquinauisset. Quosque cernebat excellere Romae praestantia quadam dignitatis beatissimas eos esse & sine dubio diis aequiperandos fore arbitrabatur. Id genus uesanae cogitationis hominem suapte natura praecipitem atque inconsideratum copulit in abominandas ac nefarias uitae cupiditates. Isque nuper comitiis consulibus: quando quidem suffragia curiae: propter impendentem metum Parthici belli diligenter enucleata sunt quas non adit Senatorum uoces: aut quos ciuicum confessus partim pecunia partim obsecrationibus non obeundos suppliciter accontaminandos esse iudicauit: nulli tamen ad dignitatem gradus: neque infanti neque anhelanti bono candidato patuerunt. Eadem ratio sceleratae libidinis

illum ad maiorem uim scelerum pauloante conctauerat. Pisonem meministis egregia uirtute adolescentē nisi & idem cupiditatibus obtemperare consueuisset: calamitosam sibi ac multis in urbe seditionem excitasse insigni familiaritate atque amicitia Catilinam usum fuisse nemo est qui nesciat: nec modo coniunxisse se temerario inueni: uerum etiam illum de successu rerum suarum non mediocriter trepidantem in audacia simul ac sententia confirmasse: cum se illi utgilantissimum socium ac satellitem fidissimum regendae gubernandaeque coniurationis fore polliceretur. Quod si uotis sceleratorum hominum successus aspirassent: quanta strage ciuium creditis aut quando diluio facultatum urbanarum ruituram fuisse detestabilem horum atque execrandam impietatem? uerum hi Celites: quorum auspitiis principes ac parens huius urbis Romulus pulcherrimi imperii Romani fundamenta iecit tristissimam cladem accōatus perditos nece adolescentis inter cœperunt. Pisonem mortuo conqueuisse Catilinam dicemus: aut incepti temerarii poenituisse? Non poenituit modo: nec requiescendum fuisse arbitratus est: Sed rursus alio furori accessit non conuenerat animus perpetuis cupiditatum flagitiis exercitatus prima destituitone fortunae refrigescere: ac consternari: sed uix sepultam memorta pisonianae coniurationis. L. adeptus est Sidicinum potentissimum quidem hominem ac tunc furentem singulari studio rerum nouandarum. Verum ea fax incendit: rursus benignitate deorum immortalium summaque uirtute consulum restincta est non obdormiscit tamen Ca. his destitutus: euentu uigilarum suarum: sed rursus saeuit in manior: & quam rem publicam seruitio non potuerat obruere: destrangulandam penitus ac tollendam cogitauit sceleratus omnem urbem quam toriens insidiis appetauisset: Sceleratissimus in patriam: culus extant in illum summa & commemoranda monumenta beneficiorum. Remiscere queso Catilina: remiscere: ferrum illud scelestum atque illas nepharias faces quas istis sanctissimis penatibus atque isti pulcherrimae patriae minitaris: non ad oppugnandum urbem neque ad eam concremandam tibi datas fuisse: sed potius ad salutem ciuium dignitatem imperii: libertatisque nostrae defensionem. Per deos immortales oro te Catilina: si patria tecum his uocibus uteret: quid esses illi queso responsurus? Ego te paruulum Catilia cum in primis ornatissimo genere gentis nasci uoluisset deinde summis dotibus exornassem tum corporis tum animi: duabus tum rebus instituendum putauit ferro ac flamma quibus esse tibi parata facultas: tum amplificandi imperii mei: tum defendendae publicae libertatis quid esse uim armorum in uiscera nostra torques: aut quid conuertis exitium ciuium meorum istiusmodi diligentia mea: meisque rationibus eruditam dimicandi facultatem? Maiores contra tui summis a me beneficiis atque honoribus aucti pro magnitudine susceptarum pignitatum pulcherrimas in urbe sepæ numero leges pro praestantia beneficiorum clarissimas ex hostibus uictorias referre consuerunt. Tu mihi luctus acerbissimos paras pro summa copia beneficiorum meorum. Tu caedes ciuium: tu domorum incēditu uexationes uirginum: tu uastitatem urbis: tu genus atrocissimae seruitutis. O crudelissimum hominum genus: & ab omni penitus humanitate derelictum. Tu studio flagras elus urbis euertendae: quam nec Carthaginensium astutissimi doli: nec Numantinorum eximiae uitae: nec grecorum erudita ingenia labefactare potuerunt. Quod si citentur hi populi rursus diuinitus: atque iste extibes redeant in statum uetustissimae dignitatis certe non ipso scelere tuo: quicquid in me crudelius: nec quicquid maius extimescendum molituras fuisse praedicabit: Sed ad te redeo: temperare ego memet mihi cursumque istum uolentiae orationis a forsan reuocandum esse iudicarem: tū ab odio tuo: tum ab ipsa dicendi acerbitate si quae in te sensum patriae caritatis aspicerent: aut ullo te potius posse arbitraret sceleratam istam mentem relinquere. Sed id genus est cupiditatum tuarum ut reslinguentem istam animi puto quae uitam amiseris. Vellem reuolueres A hala: Serulli non expectarem sententiam iudicum neque abuti maiestate senatus atque auctoritate. p. ro. si magnitudinem tanti flagitii sanguine tuo statim expiauisset. Nam de senatus uoluntate nihil ambigimus modo non impedire legibus: repente profecto fueras poenas impietatis tuae dignissimas laturus. Veinam deorum immortalium munere iudices: mentem atque animum huius introspeceremus. Ne qua uobis fieret uobis puniendi dubitatio: qui tantum scelere ingenio confluisset. Videritis enim mentem anhelantem tristissimum genus minarum mentem de bacchantem inaudita feritate furentem incredibili uesania: sentientem cruoris urbani praede audissimam uobis atque omnibus ferro flammisque militantem Catilinam uobis demonstrauimus: iudices irritatam praesaepe repulsis committatibus: nullas uocum: aut suffragiorum corruptelas fuisse praetergressum: deinde nullis rationibus infractum: ac perterritum: de perseverantia scelerum suorum extitisse: quibus animaduertere sane potestis quanta semper immanitate laborauerit ambitionis Superest anuissima pars diuisionis: grex ipse sodalium Catilinae truculentus: atque amens: cuius in manu non exiguam rationem fuisse diximus excitande coniurationis. Lentulus siquidem & cethegus terribilia portenta nostrae ciuitatis furiaeque uel certissimae populi roma. multa de magnitudine sua in ipsis conclonibus: multa de dignitate imperii sui futuri: palam predicare consueuerunt: tanquam si deorum immortalium concilio interfuisent: Primum Lentulus in libris Sibullinis nescio quid perspexisse se praedicabat: quod uiri accuratissimi atque peritissimi L. Cornelius ac C. Piso. custodes publicarum certimoniarum nequaquam prospicere putauerunt. Lucem namque ait nescio quam de domo Cornelia quondam prodituram fore: quae gloria nimis sui Romanum imperium simul & complexura sit & illustratura eoque genere uaticinii dignitatem suam portendi fataliter putauit: planeque opinatur facti sui rationem in

sui rationem in ipsa latebra Sibullinae diuinationis: tãq̃ i equo troiano delitescētē: Ego uero Sibullã sine dubio sapiētissimã multerē fuisse iudicio uisamq; idoneam diis immortalibus: cui singularē quãdã uim diuinandi concederent: uerũ illam delirã penitus ac prorsus cecã fuisse affirmarem: si quã spem dignitatis in acru delissima peste re posuisset: Si quid tamen cecinisse nisi ē: quod ad Corneliam gentē pertinere uideret: uim omnem illius diuinationis in uno. L. Sulla consumptam fuisse iudicemus: cuius pauloante respu. sensit & crudelissimam simul & amplissimam potestatem. Nec ego deos immortales huic imperio tam infestos esse reor: neq; a salute populi romani tam abhorrentes: ut homini deimentissimo regnum concederent huius sanctissimæ atque optime ciuitatis. Sullam profecto crudelitas uicit. At ipse maximarum laudem uirtutum & rei militaris summam ac singularem gloriam consecutus. Lentulum uero nullæ uictoriæ nostræ ciuitati: nullum studium armorum nulla præstantia uirtutis aut ingenii commendauit. Quæ uero, non tabernæ potius: aut qui non greges infamium hominum. Sibullinum istum principem concelebrarunt: nam uitam eius commemorare non est necesse uersatam super in obeundis libidinibus: ac societate turpissimorum hominum nobilitatam: nihil in eo sanguinis auiti: nihil industriæ romanæ: nihil splendoris domestici: nihil auitæ frugalitatis. Fingitæ uobis iudices: fingite dignitatem huius hominis tum florētē amplissimo magistratu: tum omnibus po. ro. muneribus exornatam: Quantum queso sanguinis ciuiliis in foro: in curia redundatorum eē creditis aut quãtam uim libidinis atq; impudicitie per omnium diuim cubicula demanaturam: profecto dignitate fretus ea quæ priuatus concupiuisset nonne dubio consequeret Ferreretur a mēs in omnia: nec ullæ rationis consiliorũ aut pudoris: nec ulla studia humanitas refrenaret scipitē atq; incitaturũ cursum uetustæ crudelitatis Cethegus inferior nobilitate atq; ingēio uehementia furoris longe imanior parũ ē lentuli somnio discedere uisus ē. Verũ insaniã leuissimæ opinionis modestiore loquēdi rōne cōtegere uelle uideretur. Genus est idē tamen furoris eadēq; ratio concelebratæ diuinationis. Tales hi scelerũ artifices aboq; concitati ad euertendã rēpu. partĩ a uesana spe uaticini cōmemorati: partĩ a nepharia scelerũ asiduitate Catilinã offendunt nouis rebus studentē cuius presidio consilioq; cupiditates suas iuari posse facillimæ crediderunt: si uero sociorum copiosissimo se conuinxissent. Est. n. in illo monstro. sicuti paulo ante retigimus tuis eximia facietarũ: & ratio quædã ad umbrata uirtutē: facilis ad cōprehendendũ omnium hominum familiaritates. Hunc igitur catinam adepti cethegus & lentulus & ipsi lenociniis suis insignes ad omne genus beniuolentiæ subeundum deflagrare cœperunt admirabili quadam cupiditate seu diripiendæ urbis seu potiendæ dominationis. He sunt iudices: huius nepharii facinoris abhominandæ faces: hi sunt crudeles igniculi quibus exarsisse Catilinæ ferocem animum facillimæ credendum est. Talibus initiis concitati princeps nephandæ coniurationis: manum exiguam desperatorum hominum atq; obscœne iuuentutis: pederentim coegerunt coactam quid uellent edocuerunt: edoctam: pari cupiditate sceleris inflāmauerunt: inflāmatam deniq; pepulerunt ut in omnium nostrum facultates ac uitam facillime conspirarent. Furias istas audistis iudices cōmodissimas ac paratas non modo ad uiuos cōmouendos in omne facin⁹: uerũ etiam ad mortuos ex ipso herebo medisq; bustis excitandos Repertũ sunt tum atrocissimi sceleris patroni quiq; imanitatem detestandæ rei tum contegere uerbis: tum excusare comati sunt. I. Hortensius uir eximia caritate rei pu. summisq; ornamentis peditus & scientiæ & moderationis nequaquam omnia credenda eē dicit: iubetq; grauissimis hominibus facilitate iudiciorum diligenter esse continendam. Primum affirmat catilinam i perpetua custodia senatus extitisse: deniq; nunq̃ ferme discessisse a latere. Publii Ceponiis nobilissimi ciuis: atq; integerrimi uiri: ita ut lepide dicat diseparationi eorum neq; solē orientem unq̃ neq; occidentē interuēisse: credo egdē sapiētissimũ hoĩem hortensiu: ut ē inotientia singulari summaq; uirtute cuncta ipsa grauissime simul atq; ornatissime cōplexus est ita uera eē sicuti dixerit extimarē: sed lōge graditur a sententiã mea. Quæro igitur. de te. L. Hortesi: teq; obtestor atq; obsecro per ipsum ius uetustissime nostræ familiaritatis: si. L. Catilinam constat dies omnium ciuium conscientia siue in foro siue in turmis agere nunc stipatum cateruis exoletorum suorum. gladitoris agminibus per ora uulgi palam oblitare. si manifestum est noctes omnes aut in lustris scortorum aut in antris. M. Læcæ inducere uiri tuo iudicio non abhorretis a rei pu: caritate: quid est q̃ illum obuersa: um dicas in perpetua custodia atq; oculis senatorum. nisi forte custodiam senatoriam uocas uel exiguam moram in ipsius curiæ conciliis obeundis. Quid uero pertinet ad ipsius ceponis familiaritatem assiduam beniuolentiãq; singularem: nihil est quod insimulationi nostræ derogãdũ eē iudicetis. Dixim⁹. n. superi⁹ ingēi catilinæ miros atq; occultissimos eē recessus nec qui cognosci seu per lustrari facillime possent. Vigent. n. in illa clade res diuersissimæ pariter continentia & libido. Nihil illo persæpe affixius ad tollenda bonorum consortia: nihil sollertius ad illis insidiandũ: nihil illius mūficentia insignius: nihil auidius rapacitate: nihil acutius consilio: nihil temeritate contemptibilis: quæ cū ita sint ceptionem ad mirabimur in tantis uisariarum ambagibus errauisse. Me me: q̃ fateor iudices uetustissima quadam familiaritate catilinæ coniunctum: persæpe delirauisse miris per plextonibus illius: neq; unquam certi quicquam in illo ingenio comprehendere potuisse nihil igitur erit miri si uisum integerrimum ceptionem: uersutissimi hominis doli atq; inconstantissimi mores sefellerunt. Non erit itaq; neq; grauitatis Hortesi candidissimã opem humanitatis tuæ summaq; dicendi copiam fontibus ipsis polliceri: aut quam bestiam irretitam iudicio tenemus dissolutam atq; exultantem rei pu. Immittere Quod te nunq̃ cōmissurũ fuisse arbitraret: nisi qui me moras iidem te Catilinæ sine dubio sefellerunt Satis ostentatam uobis putam⁹ iudices tum rationes periculi nostri: tum huius imaniissimi sceleris atrocitatem. Nam odio senat⁹ p maxio catilinam arsisse demũstrauimus: si rarões uitæ suæ ueteres ac nouas in excitatōe reterrimaq; libidinũ collo

caritas: si specie perficendi sceleris homini prosequētissimo inimicitiarum: si deniq; lotorum ac tps oppor-
 tuitates extitisse p̄terea si rabiē quādā ambitōis i illo fuisse diximus si nullam potestātē referēdag; libidinū
 aut ullū p̄nitentię locum Postreō si coptam innumerabilem desp̄atā iuuentutis cū illo coniūctam fuisse
 p̄refacim; & eā simul ostēdim; suo p̄te gēio: furētē: i credibili audacia summaq; cupiditate p̄dēde ac uexā
 dā urbis i nfiāmatā: quid erit iudices q; dabitētis de liberāda patria: deq; ulciscēdi crudelissimi sceleris i ma-
 nitate. Nouistis. n. factus inauditum omniū hominū mēoria. factū atrox superbū: nephariū: p̄nitiosum
 remorissimū ab omni humanitate: nā lege: consuetudine: culus acerbitatem si mius aīo bene p̄pexistis: q̄so
 mecū diligenter attēditē: scel; id iudices: euerfionē nephariam moliebantur amplissime nostre dignitatis: i
 teritū crudelissimū senatorii ordinis: cādam cōem omnium bonog; hui; sceleris libido reposita erat i diri-
 piendis omnium ciuū facultatibus atq; op̄ primēda urbis libertate huc sceleri: parabant; teterrimę con-
 iugum ac liberorum nostrog; uexationes: i hoc scelere uersabant; deniq; faces inferēdā penatib; n. is: expil-
 lationes aēdiū supra uirginū uectaliū: luc; ac mōror miserabilis uniuerse ciuitatis. Quę si uobis ut sunt i
 digna atq; intollerabilia uidentur: non iniquū erit autores horū malorū mulctare teterrimis suppliciis: cla-
 demq; omnium crudelissimā e uisceribus. r. p. propulsare. Tenetis exēpla malorū atq; omniū gantū auto-
 ritatē: qui super summas & singulares penas in eo genere hominū consumēdas esse putauerūt: qui rationē
 habuissent aut p̄dēdā patrię aut opprimēdā pu. libertatis. Nihil igit; erit i p̄dēmēto qui audaciā crudelis-
 simi hominis Car. crudelissimo genere suppliciorū expietis & ultionem ex illog; cruciatib; ac penis capiat.
 r. p. quorum erat conflagratura manibus nisi sanctissimū imperii ro. custodes ac iudices dii i mortales nepha-
 riis uotis obtitissent credite iudices odierno die consurrexissē uniuersam urbē cōspecturā ex iudicio uestro
 planeq; anima uersurā qd̄ in posterum de salute uita deq; facultatib; suis sperācū sic. Credite irē uim uni-
 uersam si igitōlā iuuentutis aut hodierno Car. supp. simul cōficiēdā fore: aut illius liberatiōe latā atq; exul-
 tantem non multo post in oīum nostrū perniciē una cū illo celerime consurrecturā. Agit; si quidē hodierna
 uestra snā de salute hui; pulcherrimę atq; optimę ciuitatis: de stabilitate i p̄rit ro. de legū i colūitate: de li-
 bertate ciuū: de pudicitia liberorū ac coniugū uestrarū hui; . n. pestis idē scel; erat ut non crasaturū p̄ capita
 paucorū sed rāq; atrocissima uis ueneni per omne corpus urbis diuina naturā: scel; aut q̄ peste si uindicādū
 esse censebitis: ut reor & respu: desiderat; putate profecto deos i mortales & in primis Cap. iouē sempiter-
 num custodē ac iudicem huius imperii pro libertatis eorum tēplis ac ceterimonis gratias nobis āplissimā
 esse reddituros. Putate pariter idem facturam esse curiā p̄ defētia consilū uita: seruataq; senatori ordinis di-
 gnitate. Putate matronas urbis ac liberos nostros obseruatiā pudicitiam supplices ac congratulantes uni-
 uersos ad genua uestra sese obuersaturos fore. Putate uirgines uestales atq; ipsam maiestatem amplissimi nu-
 minis ob liberationem suam: summa uobis leticia congratulaturam. Putate deniq; ciues omnes ob reten-
 tam uitam ac libertatem penates publicos pro consuatis focis atq; artib; pietes urbis pro propulsato teterrī-
 mo genere uastitatis serme incredibili gaudio exultaturos. Putate tandem hodierno iudicio paratum esse
 uobis aut i mortales dedecus: aut memoriam nominis sempiternam. Multa sunt equidem in ac uita que
 turpiter ac calamitose neglecta restitutionem tamē quodammodo patiant; huius uero uindicandi sceleris si
 p̄ntem facultatē neglexeritis frustra postea recuperandā copiam queretis: aut odie uobis propulsanda ē cui
 scribitur. r. p. pestifera uis calamitatis: aut ipsi patrię sine dubio concidendum. Vtrum eligendum sit uos ui-
 deritis. Qui estis iudices humanitate tanta ne secordia dicam ut eorum uita ac spiritum diutius i. r. p. com-
 morari patiamini: qui uitę salutiq; ciuū crudeliter insidiati sunt: p̄ponitā uobis āte oculos ac medita-
 tione crebra reuoluite diem illum nepharium: quo salus omnium ciuū quo facultates nostre quo res ip-
 sa pub. peritura fuerat. Quando. si. alpexissemus bestias istas emissas carceribus per urbem omnem: per do-
 mos nostras furialiter exultantes ipsumq; in primis miserandi facinoris ducem ac principem Car. cōfirmā-
 tum hoc iudicio: spe plenum: leticia gesticent; nunc hos ad aedem nostram nunc illos ad rapinam atq; i nfiā-
 mationem aedium deuocante coniuges e complexibus nostris ad libidinem uictorum raprę fuissent liberi
 ad supra de gremiis parentum extorri: p̄ciosa supplex alportata: tecta conflagrassent ignibus: corpora
 cęsa passim iacuisent. omnia deniq; gemitu fletuq; redūdassent: Hęc fuisset imago miserimę urbis: quā
 urbem a maioribus nostris florentissimam accepimus: & si prohibueritis clarā atq; excellentem posteris
 nostris tradituri sumus. Per humanitatem deniq; uestram uos obtestor atq; obsecro iudices: per amorem
 huius pulcherrimarum atq; inuictissime urbis per omnia que uobis locondissima sunt i uita. provide te
 rum atq; iterum ne liberati quondam tot amplissimis bellorum periculis: tot in imminentibus malis erepti
 nunc perignauiam nostram ac disfidiam pericitemur: eripite uitam ciuū a miseranda crudelitate. Prohibe-
 bete penates uestros a nephariis ignib;. Seruate pudicitia necessitudinū nostrarū a teterrimis uexationibus
 liberate tēpla deog; a tristib; rapinis: subtrahite fortunas publicas ab indigna direptione: p̄gite magistrat;
 n̄os ab inaudita ferita. e. defendite dēiq; uniuersam urnē ab hoc iusita. ptorsus: & tristissimo gñe calāitatis

C. CRISPI SALVSTI LIBER DE BELLO IGVRTINO.

ALSO queritur de natura sui genus humanum: quid imbecilla: & atque acul breuis
 forte potius quam uirtute regatur. Nam cuncta reputando neque maius aliud: ne-
 que prestabilius inuentes: magisque naturę industriam hominum quam uim aut
 tempus deesse: sed dux atq; imperator uitę mortaliū animus ē: gubi ad gloriā uirtutis
 uia crasat: abūde pollēs potēsq; & clar;. neq; fortūa eget: q̄ppe q̄ p̄bitatē i dūstriā: alia
 q; bonas artis: neq; dare: neq; eriperē culq; pōt. Sin capt; prauis cupidib; ad iertā & uo